

Галемін О. А.

ад'юнкт

(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 343.593

СУБ'ЄКТ ХУЛІГАНСТВА, ПОВ'ЯЗАНОГО З ОПОРОМ ПРЕДСТАВНИКОВІ ВЛАДИ АБО ПРЕДСТАВНИКОВІ ГРОМАДСЬКОСТІ, ЯКИЙ ВИКОНУЄ СЛУЖБОВІ ОBOB'ЯЗКИ З ОХОРОНИ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ, ЧИ ІНШИМ ГРОМАДЛЯМ, ЯКІ ПРИПИНЯЛИ ХУЛІГАНСЬКІ ДІЇ

У статті на підставі вивчення доктринальних джерел та емпіричного матеріалу надано характеристику основних ознак суб'єкта злочину, передбаченого ч. 3 ст. 296 КК України.

Ключові слова: представник влади, громадський порядок, хуліганство, склад злочину, покарання, підстави та принципи криміналізації, суспільно небезпечне діяння.

Постановка проблеми. Установлення такого елемента складу злочину, як суб'єкт злочину, та його ознак відіграє важливу роль під час притягнення особи до кримінальної відповідальності та призначенні їй покарання за вчинене діяння. А.Н. Трайнін підкреслює, що «...там, де немає людини як винуватця злочину, там не може бути самого питання про наявність або відсутність складу злочину; більш того, де немає осудної людини, яка досягла за законом встановленого віку, там немає і самого питання про кримінальну відповідальність і склад злочину» [1, с. 213].

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Слід вказати, що проблеми суб'єкта злочину та його ознаки аналізували П.А. Воробей, В.К. Матвійчук, С.А. Тарарухін, М.Й. Коржанський, В.В. Лень, В.С. Орлов, В.І. Осадчий, Є.Л. Стрельцов, О.О. Піонтковський, Т.М. Приходько, В.І. Розенко, В.В. Сташис, В.Я. Тацій, В.І. Терентьев, В.В. Устименко та інші науковці.

Метою статті є характеристика основних ознак суб'єкта злочину, передбаченого ч. 3 ст. 296 КК України, на підставі вивчення доктринальних джерел та емпіричного матеріалу.

Виклад основного матеріалу. У вітчизняному кримінальному законодавстві (ст. 296 КК України) не міститься жодних загальних ознак, які характеризували б суб'єкт хуліганства (окрім спеціальних – стан судимості особи за хуліганство). Тому для його характеристики слід звернутися до положень Загальної частини КК України. У ній суб'єктом злочину визнається особа, яка на момент вчинення злочину володіє трьома основними ознаками: вона є фізичною, осудною і досягла певного віку [2, с. 46; 3, с. 139].

Водночас окремі науковці пропонують доповнити цей перелік і іншими ознаками. Зокрема, В.М. Трубніков вважає, що для того, щоб мати повне і

всеосяжне уявлення про риси і властивості особи, яка вчинила злочин, потрібні знання і про інші психічні характеристики, що особливо важливо для встановлення причин і умов вчинення злочину (усіх його детермінант), а також подальшого морально-виховного процесу [4, с. 112].

На нашу думку, така пропозиція не тільки не має належного законодавчого підґрунтя, але й не сприйнята широкою науковою громадськістю. Слід погодитися з тим, що «визначення у Загальній частині Кримінального кодексу України всіх значущих психічних характеристик особи неможливе, оскільки, зокрема, темперамент у осіб різних національностей може бути неоднаковим, однак може варіюватися вираз емоцій» [5, с. 114].

Тобто суб'єктом хуліганства, в тому числі й за ч. 3 с. 296 КК України, може бути будь-яка фізична особа (як приватна, так і службова), громадянин України, іноземний громадянин або особа без громадянства.

Відповідно до ч. 1 ст. 18 КК України обов'язковою ознакою суб'єкта злочину є осудність особи.

Як відомо, в судовій та слідчій практиці у справах про хуліганство не рідко виникають обґрунтовані сумніви у психічному стані винного. За даними Державної судової адміністрації України, у 2005 р. за судовими вироками 68 хуліганів було визнано неосудними (0,93 % від усіх засуджених за хуліганство), до яких було застосовано заходи медичного характеру; у 2006 р. – 65 (0,87 %); у 2007 р. – 62 (0,94 %); у 2008 р. – 61 (0,97 %); у 2009 р. – 57 (1,02 %). Тобто ми спостерігаємо відносну кількісну стабільність при визначенні неосудних хуліганів.

У ч. 1 ст. 19 КК України вказано, що осудною визнається особа, яка під час вчинення злочину могла усвідомлювати свої дії (бездіяльність) і керувати ними. Отже, осудність – це здатність особи під час вчинення злочину усвідомлювати свої дії (бездіяльність) і керувати ними. Чинний закон про кримінальну відповідальність виходить із того, що лише осудна особа може вчинити злочин і, отже, підлягати кримінальній відповідальності. Злочин завжди є актом поведінки свідомо діючої особи [6, с. 154]. Здатність особи під час вчинення злочину усвідомлювати свої дії (бездіяльність) означає правильне розуміння фактичних об'єктивних ознак злочину (об'єкта, суспільно небезпечного діяння, обстановки, часу і місця, способу його вчинення, його суспільно небезпечних наслідків) [7, с. 41-42].

Тому кримінальній відповідальності за хуліганство може підлягати лише психічно здорова особа [8, с. 73].

Психіка – це властивість високоорганізованої матерії, яка є особливою формою відображення суб'єктом об'єктивної реальності [9, с. 527].

Відображення явищ зовнішнього світу у свідомості особи, здатність останньої пізнавати їхні зв'язки між собою передбачають створення в корі головного мозку тимчасових зв'язків та асоціацій. Їх використання, здатність абстрактно мислити дозволяє особі розуміти характер дій, які вона вчиняє, та передбачати їх наслідки. Однак здатності усвідомлювати характер своїх дій недостатньо для можливості свідомо керувати ними. Вчинки особи визнача-

ються та контролюються не лише її свідомістю, але й волею – здатністю до вибору мети діяльності та внутрішніх зусиль, необхідних для її здійснення [10, с. 90].

Тобто лише свідомим актом волевиявлення особа має можливість та здатність вибирати або реалізовувати модель поведінки, зокрема й кримінально караній. Здатність особи усвідомлювати характер та наслідки своїх дій, а також усвідомлено ними керувати дозволяє застосувати до неї заборони кримінального закону, поставити у вину вчинені нею діяння [11, с. 8].

Беручи до уваги викладене, підкреслимо, що суб'єктом злочину, передбаченого ч. 3 ст. 296 КК України, є особа, яка усвідомлює свої дії, може керувати ними та здатна розуміти зміст та значення грубого порушення громадського порядку та дій, пов'язаних з опором представникові влади або представникові громадськості, який виконує обов'язки з охорони громадського порядку, чи іншим громадянам, які припиняли хуліганські дії.

Так, грубо порушуючи громадський порядок, особа повинна розуміти, що вчиняє дії, які не сприймаються суспільством як законні і, наприклад, полягають у насильстві із завданням потерпілій особі побоїв, заподіянні тілесних ушкоджень чи знущанні над нею, або в знищенні чи пошкодженні майна, або у зриві масового заходу, або тимчасовому припиненні нормальної діяльності установи, підприємства чи організації, руху громадського транспорту, або в опорі представникові влади або представникові громадськості, який виконує обов'язки з охорони громадського порядку, чи іншим громадянам, які припиняли хуліганські дії, тощо.

Проте у цих осіб у разі вчинення ними хуліганських дій, як вказував Д.А. Тузов, процес вільного і свідомого прийняття рішення перевантажений впливом несвідомого [12, с. 70-71].

При цьому ми повинні чітко усвідомлювати, що недоведення осудності особи тягне один висновок: особа не є суб'єктом злочину. Сама формула неосудності традиційно розглядається в кримінальному праві як сукупність медичного і юридичного критеріїв, що характеризують психічний стан особи під час вчинення нею суспільно небезпечного діяння, з яким закон пов'язує виключення кримінальної відповідальності [13, с. 62].

У зарубіжному кримінальному законодавстві питання неосудності вирішуються по-різному [14, с. 121-124; 15, с. 8].

Так, початок ХІХ ст. у теорії зарубіжного кримінального права знаменувався висуненням науковцями вимоги, щоб психічнохворі за вчинені діяння, які містили ознаки злочину, не притягалися до кримінальної відповідальності. Таке положення було сприйнято як прогресивне, оскільки кримінальна відповідальність осіб, що хворіли на психічні хвороби, мала місце досить часто, а звільнення даної категорії осіб від покарання траплялось досить рідко і розглядалось як виняток [16, с. 62].

На початку ХХ ст. більшість кримінальних кодексів зарубіжних країн для визначення стану неосудності стали використовувати не лише медичний, а й психологічний критерії, які у сукупності утворюють біолого-

психологічний (або змішаний) критерій [17, с. 121].

Наступною ознакою суб'єкта злочину є вік особи. Згідно з ч. 1 ст. 18 КК України суб'єкт злочину повинен досягнути віку, з якого відповідно до закону про кримінальну відповідальність може наставати кримінальна відповідальність. У ч. 1 ст. 22 КК України прямо зазначено, що кримінальній відповідальності підлягають особи, яким до вчинення злочину виповнилося шістнадцять років. Цей вік називають загальним віком кримінальної відповідальності. У частині 2 цієї ж статті встановлюється знижений вік кримінальної відповідальності – чотирнадцять років – за окремі, прямо перелічені законом злочини. Згідно з ч. 2 ст. 22 КК України кримінальна відповідальність за злочин, передбачений ст. 296 КК України, може наставати в разі, коли особі до вчинення злочину виповнилось 14 років. В основу зниження віку кримінальної відповідальності покладено такі критерії: 1) рівень розумового розвитку, свідомості особи, який свідчить, що з 14 років особа усвідомлює як суспільну небезпеку, так і протиправність злочинів, перелічених в ч. 2 ст. 22 КК України; 2) значна поширеність цих злочинів серед підлітків; 3) тяжкість шкоди в результаті їх вчинення [18, с. 45].

У цьому контексті є справедливою думка В.В. Налуцишина, що «при вчиненні хуліганства винні особи посягають на ті самі блага, якими володіють і самі (здоров'я, честь, гідність, майно), а тому є очевидним, що вже з 14-річного віку вони в змозі оцінити свою поведінку (вчинок) та наслідки, що наступили» [23, с. 120].

Якщо порівнювати ці положення зі ст. 213 КК РФ, то стає зрозумілим, що російський законодавець за просте хуліганство визначив інший вік притягнення до кримінальної відповідальності – 16 років. Такий підхід підтримується окремими російськими криміналістами [19, с. 69].

Так, В.С. Єгоров вважає, що таке положення є цілком обґрунтованим і «пояснюється здатністю неповнолітніх уже в цьому віці усвідомлювати суспільну небезпеку й характер вчинених дій, правильно сприймати, що відбувається, й відповідно до цього усвідомлено діяти» [24, с. 66].

З іншого боку, К.В. Григорян вважає, що доцільно встановити мінімальний 14-річний вік притягнення до відповідальності за вчинення хуліганства [17, с. 22].

Окремі науковці висловлюють більш радикальні погляди. Наприклад, В.Г. Павлов вважає, що вік притягнення до відповідальності за вчинення, зокрема, хуліганства слід встановити з 13 років [12, с. 31-33]. Таку пропозицію вчений пояснює значною кількістю вперше вчинених підлітками у віці 10–12 років правопорушень і тим, що юристи, психологи, педагоги та інші вчені стверджують, що по досягненні підлітком 12–13-річного віку він у стані реально, свідомо і виважено оцінювати свою поведінку, може обирати та прогнозувати її варіанти і наслідки [12, с. 35-41].

Таку позицію поділяють не всі науковці. Ми підтримуємо думку М.І. Хавронюка, який справедливо вважає, що «...зниження віку відповідальності спричинить додаткову криміналізацію діянь, а соціально-економічні

зміни двох останніх десятиліть призвели до зростання кількості малозабезпечених родин, до проблеми безпритульності дітей, до погіршення системи виховання і освіти, у т.ч. позашкільної, загалом, до відносного зниження інтелектуального, фізичного і духовного розвитку дітей, і тому суспільство не має морального права ставити їм у вину вчинення цих діянь. Тому сьогодні немає достатніх підстав для зміни сформованих і наразі чинних мінімальних вікових меж кримінальної відповідальності у той чи інший бік» [19, с. 104].

Проте слід мати на увазі, що жоден вид покарання, що передбачені ч. 1 ст. 296 КК України, практично не може бути застосований до особи, яка не досягла 16 років.

Так, відповідно до ст. 98 КК України такий вид покарання, як обмеження волі, взагалі не зазначений у переліку видів покарань, які судом можуть бути застосовані як основні або додаткові види покарань. Проте суди інколи припускаються помилок щодо призначення покарання неповнолітнім.

Так, вироком Балаклавського районного суду м. Севастополя від 21.02.2002 р. К. засуджена за ч. 1 ст. 296 КК України на 1 рік обмеження волі. На підставі ст. 75 КК України її звільнено від відбування покарання з іспитовим строком 1 рік.

Колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України вирок змінила у частині призначеного покарання, зазначивши, що суд не врахував, що на момент учинення злочину та винесення вироку вона була неповнолітньою, і призначила їй покарання за ч. 1 ст. 296 КК України: штраф у розмірі одного неоподаткованого мінімуму доходів громадян – 17 грн. замість обмеження волі [20].

Щодо такого виду покарання, як арешт, то відповідно до ч. 2 ст. 60 та ст. 101 КК України він може бути застосований до особи, яка на момент винесення вироку досягла 16 років.

Згідно зі ст. 99 КК України штраф як вид покарання застосовується лише до неповнолітніх, що мають самостійний дохід, власні кошти або майно, на яке може бути звернене стягнення.

Суб'єкт хуліганських дій за кримінальним законодавством інших зарубіжних країн є, як правило, загальним, тому що спеціальних (додаткових обов'язкових) ознак відповідні норми практично не містять. Винятком є стан сп'яніння, який є обов'язковою ознакою суб'єкта хуліганських дій (ст. 148 КК Вануату, ст. 167 КК Кірібаті, ст. 191 КК Ізраїлю, ст. 175 КК Соломонових Островів) [23, с. 142].

Цікаво, що у вітчизняній кримінологічній літературі хуліганство також вважається «п'яним» злочином. Так, на думку В.В. Налуцишина, значна частина хуліганських дій утворює «логічний зв'язок між п'янством і хуліганством» [23, с. 125]. Це пов'язано з тим, що стан сп'яніння прискорює процеси мотивації. Тому цілком справедливою є думка А.П. Тузова, що особа в нетверезому стані не тільки не може послабити, пом'якшити конфліктну ситуацію, а навпаки, нерідко загострює її [22, с. 116, 124]. Такі хуліганські дії вчиняються винними в стані алкогольного сп'яніння, а у випадках «побутового»

хуліганства сп'яніння фігурує практично завжди [23, с. 126].

Матеріали вивчених нами кримінальних справ засвідчують, що серед осіб, яких було засуджено за вчинення хуліганства, передбаченого ч. 1-4 ст. 296 КК, 97 % від загальної кількості засуджених під час вчинення злочину перебували у стані алкогольного сп'яніння. Суди у всіх цих випадках стан сп'яніння визнавали обставиною, яка обтяжує покарання. Проте ні на вид, ні на розмір покарання ця обставина не вплинула [23, с. 79].

На підставі викладеного можна сформулювати типові риси хулігана, які мають кримінально-правове значення. Це чоловік, який є громадянином України, безробітний чи не має постійного джерела доходу, має стандартну середню освіту, віком від 14 до 45 років, схильний до вживання алкогольних напоїв.

Висновки. Аналіз чинного законодавства України, зарубіжних країн, літературних джерел, судової практики дозволяє зробити такі висновки:

1. Мінімальний (14 років) вік кримінальної відповідальності за всі різновиди хуліганських дій ми вважаємо правильним і науково обґрунтованим.

2. Суб'єкт цього злочину характеризується такими ознаками: агресивністю, схильністю до вирішення конфліктних ситуацій шляхом застосування насильства до будь-якої особи, в тому числі і представників влади або представників громадськості, які виконують службові обов'язки з охорони громадського порядку, чи інших громадян, які припиняли хуліганські дії.

3. Враховуючи, що до осіб, які вчинили хуліганство у віці від 14 до 16 років, згідно з чинним законодавством практично неможливо застосувати жодний з видів покарання, що передбачені ч. 3 ст. 296 КК України, варто статтю 105 КК України доповнити частиною п'ятою, в якій зазначити, що до осіб, які вчинили злочини невеликої, середньої тяжкості або вперше при пом'якшуючих обставинах тяжкий злочин, повинні застосовуватися примусові заходи виховного характеру, передбачені пп. 2, 3 і 5 ст. 105 КК України.

Бібліографічні посилання

1. *Трайнин А.Н.* Общее учение о составе преступления. / А.Н. Трайнин. – М., 1957.
2. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар / за заг. ред. П.П. Андрушка, В.Г. Гончаренка, Є.В. Фесенка. – 2-ге вид. перероб. та доповн. – К., 2008.
3. Кримінальне право України : Загальна частина : підручник / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін ; за ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – 4-те вид., переробл. і допов. – Х., 2010.
4. *Трубніков В.М.* Нове про суб'єкта злочину / В.М. Трубніков // Вісник Нац. ун-ту внутр. справ. – 2002. – С. 110–117.
5. *Сийплові М.В.* Кримінально-правова характеристика притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Сийплові Микола Васильович. – К., 2009.
6. *Алексеев И.Н.* Уголовное осуждение в уголовном праве : научно-практическое руководство / И.Н. Алексеев. – Ростов-на-Дону, 2007.
7. *Лень В.В.* Осудність у кримінальному праві і законодавстві : монографія / В.В. Лень ; передм. Ю.М. Антоняна. – Дніпропетровськ, 2008.

8. *Магарін М.С.* Суб'єкт злочину за новим кримінальним законодавством України : монографія / М.С. Магарін, Д.В. Бараненко ; під ред. Є.Л. Стрельцова. – Одеса : Астропринт, 2001.
9. *Философский энциклопедический словарь* / [уклад. Н. Яцко и др.]. – М. : ИНФРА, 2003.
10. *Розенко В.І.* Суб'єкт злочину : лекція / В.І. Розенко, В.К. Матвійчук. – К., 1993.
11. *Тузов А.П.* Особистість в сфері мотивації злочинної поведінки / А.П. Тузов // *Актуальні проблеми держави і права.* – 2002. – Вип. 14. – С. 69–79.
12. *Павлов В.Г.* Субъект преступления / В. Г. Павлов – СПб., 2001.
13. *Лисько Т.Д.* Кримінальна відповідальність за зґвалтування (порівняльно-правовий аналіз): дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Лисько Тетяна Давидівна. – К., 2008.
14. *Орловська Н.А.* Осудність та її види : (порівняльний аналіз законодавства України та інших держав) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія ; кримінально-виконавче право» / Н.А. Орловська. – Одеса, 2001.
15. *Терентьев В.И.* Уголовная ответственность специального субъекта преступления по уголовному праву Украины : монография / В.И Терентьев – Николаев, 2004.
16. *Зарубин В.И.* Уголовная ответственность за хулиганство : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Зарубин Владимир Иванович. – М., 2001. – 193 с.
17. *Григорян К.В.* Хулиганство по уголовному праву России : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология ; уголовно-исполнительное право» / К.В. Григорян. – М., 2010. – 26 с.
18. *Павлов В.* Субъект преступления и уголовная ответственность : монография / В.Г. Павлов – СПб., 2000.
19. *Хавронюк М.І.* Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08 / Хавронюк Микола Іванович. – К., 2007.
20. *Вісник Верховного Суду України.* – 2003. – № 5. – С. 19–20.
21. *Кузнецова Л.О.* Визначення ознак суб'єкта хуліганства за законодавством окремих зарубіжних країн / Л.О. Кузнецова // *Право і суспільство.* – № 5. – 2010. – С. 141–144.
22. *Тузов А.П.* Мотивация противоправного поведения несовершеннолетнего / А.П. Тузов – К., 1982.
23. *Налуцишин В.В.* Кримінальна відповідальність за хуліганство (ст. 296 КК України) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Налуцишин Віктор Володимирович. – К., 2008.
24. *Егоров В.С.* Уголовная ответственность за хулиганство : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Егоров Владимир Сергеевич. – М., 2000.

Галемин А. А. Субъект хулиганства, связанного с сопротивлением представителю власти или представителю общественности, выполняющему служебные обязанности по охране общественного порядка, или другим гражданам, прекращавшим хулиганские действия. В статье на основании изучения доктринальных источников и эмпирического материала охарактеризованы основные признаки субъекта преступления, предусмотренного ч. 3 ст. 296 УК Украины.

Ключевые слова: *представитель власти, общественный порядок, хулиганство, состав преступления, наказание, основания и принципы криминализации, общественно опасное деяние.*

Galemin O. A. The subject of hooliganism associated with resistance to the authorities or representatives of public fulfilling the duties on protection of public order, or other citizens, stop disorderly conduct. Recognize of hooliganism as the actions associated with resistance to authority or citizen who have responsibility for the protection of public order started

in the Soviet criminal legislation. That was time when started the protection by one penal provision of two social values – public order and authority of the authorities.

Hooliganism as a criminal offence remains a widespread public threat the crime. Persons guilty of disorderly conduct are incivility and immorality, arrogance and neglect as well to person and traditions, customs, moral norms and rights. The norms that set forth the responsibility for hooliganism was a mixture of signs as administrative offence and criminal offence.

The hooliganism connected with resistance to authority or citizen who is fulfilling duties on protection of a public order or other citizens who stopped the bullying, concedes a large amount stipulated by the Constitution of the rights and freedoms of citizens of Ukraine. So we believe that the criminalization of this phenomenon is timely, appropriate and socially determined.

Keywords: *representative government, public order, hooliganism, crime, punishment, cause and principle of criminalization, socially dangerous act.*

Надійшла до редакції 06.10.2015

Чабаненко С. М.

аспірант

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

УДК 343.351

ВИЗНАЧЕННЯ ДЕРЖАВНИХ КОШТІВ ЯК ПРЕДМЕТА ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ДІЯЛЬНІСТЮ ПОЗАБЮДЖЕТНИХ ЦІЛЮВИХ ФОНДІВ

Розглянуто ключові питання нормативно-правового регулювання діяльності позабюджетних цільових фондів України з використанням державних коштів. Для з'ясування означеної проблеми здійснено спробу теоретичного визначення терміна «державні кошти» і суміжних понять, а також запропоновано внесення змін до законодавства.

Ключові слова: *державні кошти, бюджетні кошти, позабюджетні цільові фонди, нормативне забезпечення.*

Постановка проблеми. Матеріальне забезпечення населення в контексті реалізації соціально-економічної політики України перебуває на межі кризи та зuboжіння нації, що безпосередньо призводить до необхідності отримання доходів злочинним шляхом. Однак Уряд держави вживає всі можливі заходи нормотворчого забезпечення для покращення соціально-економічного становища населення України, тим самим мінімізуючи поширеність криміногенного середовища.

Реформування загальнообов'язкового державного соціального страхування та легалізації фонду оплати праці, забезпечення безперебійного та своєчасного надання соціальних послуг, страхових виплат, матеріального забез-